

ALLIANCE ISRAELITE UNIVERSELLE'İN OSMANLI YAHUDİ CEMAATİNİ TARIM SEKTÖRÜNDE KALKINDIRMA ÇALIŞMALARI VE İZMİR YAKINLARINDA KURULAN BİR ÇİFTLİK OKUL: "OR YEHUDA"*

H.Siren BORA

Ondokuzuncu yüzyılda Avrupa'da canlanan Antisemitizm ile doruğa tırmanan suçlamalar¹, Kan İftiraları², Rusya, Romanya, Polonya'da yaşanan Pogromlar³ ve Doğu Avrupalı Yahudiler'in kitleler halinde göçü, pek çok Yahudi'yi soruna çözüm bulmak amacıyla harekete geçirdi. Avrupa'da yardım dernekleri kuruldu, fonlar oluşturuldu⁴. Baron Rothschild, göçmenlere Filistin'de sürekli kalma izni alabilmek için, Sultan Abdülhamit ile görüştü⁵. Theodore Herzl, mali yardım, teknolojik ve ekonomik kalkınma gibi Osmanlı yönetimi için cazip olabilecek tekliflerle beş kez İstanbul'a gitti. Sadrazam Halil Rıfat Paşa, Said Paşa ve Sultan Abdülhamit'in huzuruna kabul edildiği zaman, bu yardımlar karşılığında Filistin'de Yahudi yerleşimine izin verilmesini istedi. Sultan Abdülhamit ise, hem istemleri kabul etmedi, hem de hacların dışında tüm Yahudiler'in Filistin'e girmesini ve burada arazi satın almasını yasaklayan yasalar çıkardı, önlemler aldı⁶. An-

* Or Yehuda, İbranice Yehuda'nın ışığı anlamına gelir. Yehuda, Yakov'un oniki oğlundan birinin adıdır. Bu oniki oğul ve onlardan gelen kuşaklara, Oniki İsrail Kabilesi denilecektir. M.Ö. 930 yılında, ilk İsrail Devleti dağılınca, Yehuda ve Binyamin kabileleri tarafından Kudüs ve çevresinde Yehuda Devleti kurulmuştur.

¹ Suçlamalardan biri, Yahudi tarihinde devir değiştiğine yol açan ve Herzl'i etkileyen "Dreyfus olayı" (1895) idi. Bkz. Moshe Sevilla Sharon, *İsrail Ulusu'nun Tarihi*, Yeryüzü, 1981, s.s. 241-246

² Ortaçağdan beri Avrupa'da varolan Kan İftirası, Yahudilerin Pesah bayramı öncesinde bir Hristiyanı öldürüp kanını içtiği ve bayramda yenen Hamursuz adlı ekmeği bu kanla hazırladığı şeklinde asılsız ve Antisemitik bir iddiydı. Bkz. Sharon, *a.g.e.*, s. 226-227

³ Ondokuzuncu yüzyıl sonunda Rusya, Polonya, Romanya, Bulgaristan'da Yahudi düşmanlığı ve Yahudilere saldırılar (Pogromlar) başlayınca, Yahudiler yüzyıllardan beri oturdukları bu topraklardan göç etmek zorunda kaldılar. Bkz. Fahir Armaoğlu, *Filistin Meselesi ve Arap İsrail Savaşları* (1948-1988), Ankara, 1991, s.s. 13-16

⁴ Armaoğlu, *a.g.e.*, s.26

⁵ Bilal Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Teb'anun Yönetimi*, İstanbul, 1990, s.199

⁶ Eryılmaz, *a.g.e.*, s.s. 200-205

cak, yurtsuz kalan Yahudilerin bu topraklara göçü engellenemedi ve böylece, 1882-1908 yılları arasında Filistin'deki Yahudi nüfusu, 24000'den 80000'e yükseldi⁷.

Aynı tarihlerde, Osmanlı Yahudi Cemaati genel çizgilerle, yoksulluk ve Sefalet içinde yaşıyordu. Onsekizinci yüzyıla kadar ticaret sektöründe, yönetim birimlerinde ayrıcalıklı bir konuma sahip olan Yahudiler, skolastik eğitim kurumlarının yetersizliği sonucu eğitimsel ve entellektüel uyanış gösteremeyince, yerlerini Ermeniler'e ve Rumlara kaptırmışlardı. Avrupa devletlerinin en güçlü Yahudi şahsiyetlerin korumasından yoksun kalmaları, onları daha fazla darbeye karşı karşıya bırakmış; imparatorluğun artan vergileri ise, cemaat ekonomisini yıkıma uğratmıştı. Sonunda, zirvedeki bir iki kişi hariç, çoğu küçük esnaf olan Osmanlı Yahudi Cemaati, çoğalan nüfusunu besleyecek ytyecek, barındıracak konut bulamayacak duruma düştü. Bazı Anadolu kasabalarında, Örneğin Aydın ve İzmir'de Yahudi Cemaati'nin önemli bir kısmı Yahudhane (Lazaretto)lerde yaşıyordu. Her aile, sürüler gibi sıkıştırılmış halde tek ve küçük bir odaya mahkum edilmişti. Yatakodası, oturmaodası, banyo ve mutfak olarak kullanılan bu odada, 10-15 kişi birarada kalıyordu. Burada, sefalet ve pislik zirvedeydi⁸. Ondokuzuncu yüzyılda karakteristik bir Yahudi; banker, sarraf, kumaş tüccarı değil, parakendeci gezici satıcıydı. Çoğu, malları sırtında günde 50 kilometre yürümek zorundaydı⁹.

Bir grup Fransız gençi tarafından 1860 yılında Paris'te kurulan Alliance Israelite Universelle (Evrensel Yahudi Birliği), olumsuz koşullar altında yaşam savaşı veren bu cemaatin sosyal ve ekonomik kalkınmasını sağlamaya ve Yahudiler arasında ülkelere göre değişen bölgesel farklılıkları ortadan kaldırmaya çalışacaktı. Alliance'a göre, "Karanlıktaki Doğu Yahudileri, içinde bulunduğu sefalet ve cehaletten dil, teknik, fenni-ilmî çalışma ile kurtarılabilirdi"¹⁰. Önce teorik eğitim veren okullar açtı. Ancak eğitim kurumları, ailelerini geçindirebilmek ve karınlarını doyurabilmek için okuldan ayrılıp çalışmak zorunda ka-

⁷ Esther Benbassa, "Zionism in the Ottoman empire at the end of the 19th and the Beginning of the 20th Century", *Studies in Zionism*, vol 11, no 2(1990), s. 128-129

⁸ Paul Dumont, "Jewish Communities in Turkey During the Last Decades of the Nineteenth Century in the Light of the Archives of the Alliance Israelite Universelle", *Christians and Jews in the Ottoman Empire*, (Ed. Benjamin Braude, Bernard Lewis), New York, 1982, s.211

⁹ Dumont, a.g.e., s.219

¹⁰ Dumont, a.g.e., s.209-210

lan fakir Yahudi gençlerine yardımcı olamadı. Tek başına eğitim eylemi, cemaatin köklü bir biçimde dönüştürülmesi açısından yetersizdi. Böylece Alliance Israelite Universelle, tenekecilik, ayakkabı tamirciliği, seyyar satıcılık, pencere temizleyiciliği, hamallık gibi yorucu ve karsız işler yapan Yahudi gençlerini, teknik bilgi ve yetenek gerektiren gelişmekte olan sanatlara göneltmek amacıyla *Çıraklık Okulları* açmaya başladı. "Bu mutsuz ve korkunç sefalet içindeki cemaate deva götürmenin tek yolu çalışmaydı. Cemaat, ancak üretici kılınarak düzeltilebilirdi"¹¹.

Alliance Israelite Universelle'in başlıca seçimleri arasında *Tarımsal Çıraklık Sistemi* vardı. Yahudiler'i, tarıma yöneltebilmek amacıyla okullarda verdiği konferanslarda, kırsal yaşamdan örnekler veren Tevrat'tan pasajlar okudu, eski İsrail topraklarında nasıl bol ürün alındığını anlattı¹². 1850 yılına kadar Yahudiler, ticaretin daha parlak bir gelecek vadetmesi nedeniyle, tarıma karşı belirgin bir ilgi göstermemişlerdi. Ondokuzuncu yüzyılda İzmir Yahudileri'nin çoğu, başkalarına ait tarlalarda mevsimlik işçi olarak çalışıyordu. Parmakla sayılabilecek kadar az Yahudi, İzmir yakınlarında bağ, bahçe satın almıştı¹³. 1875 yılında Manisa'da 20 kadar Yahudi aile bağ sahibiydi. Yunan Ayaklanmasından sonra Manisa'ya göç eden Jacob Haner ihrac edilen kökboya bitkisi ekmişti¹⁴. Batı Anadolu'da, tarımsal etkinlikten zengin olan sadece bir iki Yahudi aile vardı. Tire, Aydın, Nazilli ve Manisa'da bağlara ve çiftliklere yatırım yapan bu ailelerin arazileri, müslüman ve hıristiyan işçiler tarafından işleniyordu. Yetişen üzüm, pamuk, hububat ve incir ihrac edilip, ithal malları satın alınıyor ve bunlar Tire çevresinde satılıyordu¹⁵.

Alliance Israelite Universelle, 1880 yılından itibaren Batı Anadolu'da *Tarım Okulları* kurarak kırsal alanları canlandırmaya çalıştı. Antisemit politika nedeniyle Polonya, Bulgaristan ve Rusya'dan küçük gruplar halinde göç eden Yahudiler, hükümet tarafından, İstanbul ve

¹¹ Esther Benbassa ve Aron Rodrigue, "19. yüzyıl sonunda Türkiye'deki Yahudi Esnafı-Alliance Israelite Universelle ve Çıraklık Kuruluşları", *Tarih ve Toplum*, sayı 66, s.22-23

¹² Tevrat, İsrailileri köylü, çiftçi ve balıkçı bir ulus olarak betimler. Her insanın kendi çardağının ve incir ağacının altında yaşaması Tevrat'ta belirtilen ideal yaşam tarzıdır. Dumont, a.g.e., s.228

¹³ Orhan Kurmuş, *Emperyalizmin Türkiye'ye Girişi*, Ankara, 1982, s.78

¹⁴ Avram Galante, *Türkler ve Yahudiler-Tarihî, Siyasî Tetkik*, İstanbul, 1947, s.110

¹⁵ Dumont, a.g.e., s.228

İzmir çevresine yerleştirilmişlerdi. 1899-1900 yılları arasında yüzlerce Romen Yahudisi, "El Dorado" (Yalancı Cennet) olarak tanımladıkları Anadolu'ya sürülmüş ve orada *Tarım Kolonileri* kurmayı umut etmişlerdi¹⁶. Böylece, Tarımsal kolonizasyon için Pilot Bölge olarak Anadolu seçildi ve bu kolonilere ilk yerleştirilenler de doğal olarak Doğu Avrupalı Yahudi göçmenler ve bölgedeki fakir Yahudi gençleri oldu. Alliance, 1888 yılında, Menderes kıyısında büyük bir arazi satın aldı ve Osmanlı hükümeti tarafından Aydın yakınlarındaki Değirmencik köyüne yerleştirilen Rus göçmenlerini buraya naklettirdi. 1890 yılında, Bornova'da bir arazi satın alıp 60 fakir Yahudi gencine bahçıvanlık öğretmeye başladı¹⁷. Jewish Colonization Association (Yahudi Kolonizasyon Derneği)'in desteğiyle, Beylikahır, Sazılar ve Selanik Tarım Okullarını kurdu. İzmir, Aydın, Manisa ve çevresinde yaşayan 100 aileye, aile başına 7-8 hektar (yaklaşık 7,84-8,96 dönüm) olmak üzere toplam 100 hektarlık (yaklaşık 11200 dönüm) araziyi paylaşarak tarım sektörünü canlandırmaya çalıştı. Fakat, sonradan çiftçi olan yerel küçük esnaf, yıllık ürününü moral bozukluğu içinde beklemektense, çabuk kazanç getiren ticaret sektöründe çalışmayı yeğledi. Bu şekilde araziler yavaş yavaş terkedilmeye başladı¹⁸. Anadolu'daki tarım kolonileri, olumsuz iklim şartları altında, çoğunlukla düşük kaliteli arazilerde, ilkel teknolojinin yarattığı yetersiz üretim sonucu, güç dönemler geçirdiler. Yahudiler için tarımsal kolonizasyonda, Anadolu'nun uygun olduğunu düşünen Alliance'ın çalışmaları başlangıçta başarılı olamadı. Ancak, başka bir alanda tartışma kabul edilmez bir gelişme oluştu. Bu da Alliance'ın büyük önem verdiği, *Toplumsal Dayanışma* idi¹⁹.

Alliance Israelite Universelle'in Osmanlı Yahudi Cemaatini tarım sektöründe kalkındırma çalışmalarını destekleyen Jewish Colonization Association, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki ilk Yahudi Tarım Okulu, *Mikve Israel*, 1870 yılında Filistin'de Sultan Abdülaziz'in izniyle açmıştı²⁰. Tıpkı Alliance gibi, fakir ve eğitimsiz Yahudi gençlerini meslek sahibi yapıp başlarının çaresine bakabilecek bir düzeye getirmeyi

¹⁶ Dumont, *a.g.e.*, s.213

¹⁷ Galante, *a.g.e.*, s.110-111; Avram Galante, *Histoire des Juifs de Turquie*, tome IV, İstanbul t. s.78

¹⁸ Kudüs Yahudi Tarihi Merkez Arşivi, İCA TURKİYA 22, 9 Mayıs 1904 tarihli mektup. İCA TURKİYA 10, "Consideration Generales".

¹⁹ Dumont, *a.g.e.*, s.229.

²⁰ *İsrail'de Ziraî Yerleşme*, Bugünkü İsrail Yayınları, no.3, s.3

arzulayan Jewish Colonization Association'a göre, "Kurulacak mutlu tarım kolonileri sayesinde, arzu edilen yardım hayali gerçekleştirilebilecekti"²¹. Alliance ile birlikte kurdukları Selanik'teki çiftlik okul, Kıbrıs'taki Margo Çiftlik, Sivrihisar'daki Beylikahır ve Sazılar etkinliğini sürdürüyordu. Jewish Colonization Association, Mezopotamya'da, Eskişehir'de (Mamure), İstanbul vilayetinde (Mesila Hadaşa), Sılvri'de (Fethiköy), Akhisar'da (Or Yehuda) ve Balıkesir'de (Tekfur Çiftlik) yeni tarım kolonileri kurdu²². Bu kolonilerin yerleri titiz araştırmalar sonunda seçilmekteydi. Önce, bölgede müfettişler görevlendiriliyor; arazilerin verimlilik düzeyi ve büyüme kapasitesi, akarsuları, binaları, iklim ve ulaşım şartları, komşuları, büyük yerleşim merkezlerine uzaklığı, satış fiyatını içeren raporlar Jewish Colonization Association'ın *Tarım Komisyonu* tarafından incelendikten sonra, Tarımsal Koloni'nin açılacağı yer saptanıyordu. Tarım kolonilerinin hepsi, Paris'teki merkez komiteye bağlıydı. Bu kolonileri denetlemekle görevli olan *Tarım Müfettişi*'nin ve tarım okulu müdürlerinin raporları, kolonilerin yıllık bilançoları, memur ve işçilerin çalışma saatleri, hatta bir tuvaletin inşasına kadar en küçük ayrıntı, genel merkeze iletiliyor ve onayı alınıyordu. Tarım müfettiş ve okul müdürleri, hemen hergün merkeze rapor göndermek zorundaydılar. Tüm bu idari kırtasiyecilik, doğrudan doğruya kolonilerin yaşamasıyla ilgiliydi.

Bütün Tarım Kolonileri, birer küçük tarımsal kooperatif işletmesi idi. Halkın deneyimsizliği ve arazilerin çetin koşulları kooperasyonu zorunlu kılıyordu. Kolonideki arazi, aile sayısına göre parçalara bölünüyor, tamamı kollektif bir şekilde temizlendikten sonra, her aile kendi payına düşen toprağı sürmeye başlıyordu. Ancak, yetiştirilecek ürünün cinsi, nakliyesi, satışı; tohum, fidan ve makinaların alımı, yönetim kadrolarınca kararlaştırılmaktaydı²³. Bünyeleri içinde birer tarım okulu barındırıyorlardı. Böylece, hem fakir Yahudi ailelerin geçim sorununu çözümleniyor, hem de gençlerin meslek sahibi olması sağlanıyordu. Başarı grafiğı hızla yükselecek kolonilerden biri olan "*Or Yehuda Çiftlik Okulu*"nun kuruluş ve çalışma aşamalarına bir göz atalım:

²¹ K.Y.T.M. Arşivi, ICA TÜRKİYA 10, "Consideration Generales".

²² K.Y.T.M. Arşivi, ICA TÜRKİYA 20, 29 Aralık 1899 tarihli mektup. ICA TÜRKİYA 10, "Consideration Generales". ICA TÜRKİYA 21, 2 Şubat 1909 ve 9 Ağustos 1909 tarihli mektuplar. ICA TÜRKİYA 22, 9 Mayıs 1904 tarihli mektup. ICA TÜRKİYA 30, 22 Temmuz 1919 tarihli mektup.

²³ Bu sisteme Moşav adı verilecektir. Moşav, Sovyetler Birliğinde devlete ait topraklarda üretim yapan ve emeklerinin niteliğine, süresine göre ücret alan belli sayıda köylü ailenin oluşturduğu kollektif tarım işletmesi Kolhos'a benzer. *Ana Britanica*, cilt 13, s.439.

Önce, bölgenin politik ve ekonomik durumu değerlendirildi. Avrupa devletlerinin Osmanlı İmparatorluğu ile olan ilişkileri ve imparatorluktaki emelleri, şehirlerin ekonomik kapasitesi ve güvenliği araştırıldıktan sonra, Yahudi nüfusun yoğun olduğu bölgeler saptandı. "İzmir, örneğin Edirne'den daha güvenli idi. Trakya bölgesi, Rusya ve Bulgaristan'ın işgal tehdidi altında iken, Anadolu'nun uzun süre Türk egemenliğinde kalacağı açıktı. Batı Anadolu, her türlü tarıma elverişli iklim şartlarına sahipti. İzmir limanı ise, ürünlerin ihracat problemini çözecekti. Doğu Avrupa'dan göç eden Yahudi çiftçi aileler, hükümet tarafından Trakya'ya değil, İzmir ve çevresine yerleştirilmişlerdi. üstelik Alliance'ın elinde, İzmir'de bir tarım okulu'nun kurulmasına izin veren Sultan Abdühamit'in iradesi vardı. Bornova'daki çiftliğin satın alınacak araziye taşınacağı konusunda Maarif Nezaretine bir yazı yazılarak, yeni okulun açılması için gereken bürokratik işlemlerin kısa sürede sonuçlanması sağlanabilirdi. İnşaatların yapımı, tarımsal etkinlik ve üretilen ürünün nakliyesi sırasında elemana gereksinme vardı. Bölgedeki fakir Yahudi halk, bu alanlarda çalışacağı için, işsizlik problemi de çözümlenecekti"²⁴. Sonunda, aranan tüm niteliklere sahip olan Batı Anadolu'da karar kılındı. Açılacak tarım kolonisinde, öğrencinin barınabileceği bir okulun inşası, iş makinelerinin alımı, elemanların doyurulması ve tarımsal etkinliklerden elde edilecek gelirle yeni arazilerin satın alınabilmesi için dolgun bir bütçeye gereksinme vardı. Kuvvetli bir doğa olayı sonucu koloninin kapanmasını önleyebilmek için ise, harcamaları karşılayacak ve üretim gelirlerini toplamayı garantileyecek bir kurumun desteğini sağlamak gerekiyordu. Jewish Colonization Association'ın Tarım Müdürü M.Noury'nin girişimleriyle, "Banque Agricole de Salonique" (Selanik Ziraat Bankası) bu görevi üstlendi²⁵. Paris'teki Tarım Komisyonu, müfettişlerinin Batı Anadolu'daki çiftlikler: Şamlı Campaşa, Oğlananası (Cumaovası), Çakıroğlu (Akhisar), Gümüşlü (Tire) ve Peştemalcı (Çandarlı Körfezi) hakkında hazırladığı raporları inceledi. Özellikle mali açıdan avantaj ve dezavantajlarını karşılaştırdı²⁶.

²⁴ K.Y.T.M. Arşivi, İCA TÜRKİYA 10, 27 Ağustos 1897 tarihli mektup.

²⁵ K.Y.T.M. Arşivi, İCA TÜRKİYA 10, "Consideration Generales".

²⁶ K.Y.T.M. Arşivi, İCA TÜRKİYA 10, "Rapport sur la ferme de Pestemalcı", "Rapport sur la ferme de Oğlananası", "Rapport sur la ferme de Yomoşlu", "Rapport sur ferme de Tchakyr oğlou", "Rapport Comparatif sur les Domaines de la Region de Smyrne".

Kısa süre içinde bir Tarım kolonisi kurmayı amaçlayan Jewish Colonization Association ve Alliance Israelite Universelle; sağlam ve kullanılabilir binalara, parselleri birbirine bağlayan ara yollara, 8 kuyu, 1 havuz, 1 yel değirmeni, 1 ağıl ve şarap mahzenine sahip olan Çakıroğlu Çiftliğini yeğlediler²⁷. Çiftliğin sahip olduğu bu nitelikler sayesinde, pek çok inşaat yatırımına gereksinme duyulmayacağı için, hem harcamalar azalacak, hem de zaman kazanılacaktı. Koloni'nin kuruluş amaçlarından biri, arazilerin bir kısmını tarım okulu mezunlarına ve ailelere vererek yeni yerleşim bölgeleri yaratmaktı²⁸. Çakıroğlu Çiftliği ise, toplam 2500 hektar (yaklaşık 28000 dönüm) olup, bunun ancak 700-800 hektarı (yaklaşık 740-830 dönüm) tarıma elverişli idi. Kalan arazide, sadece hayvancılık ve ağaçlandırma yapılabilirdi²⁹. Böylece satın alma işlemleri sırasında, arazinin büyüme kapasitesi sonuna kadar zorlandı ve koloni için gerekli olan limitlere ulaşılmaya çalışıldı. Çakıroğlu Aleksandır'ın çiftliği'nin ardından M.Axarlı, M.Yobes ve M.Savelis'e ait olan araziler satın alınarak 1899 yılında İzmir, Manisa, Akhisar pazarlarına demiryolu ve karayolu ile bağlanabilen, anayola 150 metre uzaklıkta 34000 dönümlük büyük bir koloni kuruldu³⁰. *Or Yehuda* adı verilen bu koloniye, önce Bornova'daki Alliance Okulu nakledildi. Sonra, 50 öğrenci ve Rusya'dan göç eden 15 aile yerleştirildi. Her aileye 1 ev, 2 öküz, 1 kağı arabası, 1 küçük at arabası, 1 ekme biçme aleti ve 1 parsel toprak verildi. Aileler, elde ettikleri ürünün 3/1'ini koloni yöneticilerine teslim edeceklerdi³¹. Hepsı burslu olan öğrencilerin bir kısmı gündüzlü, bir kısmı yatılıydı. Henüz okul binası inşa edilmediği için, yatılı öğrenciler idare binasında kalacaklardı³².

Çiftlik arazisi şu şekilde değerlendirildi: Tarıma elverişli olan bölgede sultaniye üzüm, tütün, afyon, pamuk, zeytin, buğday yetiştirilmesine; dağlık bölgede ise kâr getirecek kavak ağacı ekimine ve hayvancılık yapılmasına karar verildi. Önce bağlar, 11 hektarı şaraplık

²⁷ K.Y.T.M. Arşivi, İCA TÜRKİYA 10, "Rapport sur ferme de Tchakyr oglou". "Rapport sur Domaine de Tchakyr oglou".

²⁸ K.Y.T.M. Arşivi, İCA TÜRKİYA 22, "Domaine D'Or Jehouda".

²⁹ K.Y.T.M. Arşivi, İCA TÜRKİYA 10, "Rapport sur ferme de Tchakyr oglou".

³⁰ K.Y.T.M. Arşivi, İCA TÜRKİYA 20, 14 Nisan 1899 tarihli mektup, İCA TÜRKİYA 72, 26 Nisan 1926 tarihli mektup.

³¹ Galante, *Türkler ve Yahudiler-Tarhi Siyasi Tetkik*, s.78; Galante, *Histoire des Juifs de Turquie*, s.79.

³² K.Y.T.M. Arşivi, İCA TÜRKİYA 22, 12 Mayıs 1904 tarihli mektup.

üzüm, 11 hektarı kuru üzüm üretmek üzere ikiye ayrıldı. Sonra, Paris'teki merkez komite'nin Amerikan asma fideleri göndermesi istendi³³. Bağlara, dünyaca tanınmış Yahudi yardımsever kişilerin adları verildi: Clara Hirsh, Mauriciya, Netler, Cremeux, Montefiore, Phillippson, Leven ve Hikasso. Ayrıca kolonide, "Hayat Suyu" adını verdikleri rakı üretilecekti³⁴.

Or Yehuda'nın eleman gereksinmesini karşılamak üzere, muhasebeci, öğretmen, ahçı, çoban, işçi ve güvenlik görevlileri alındı³⁵. Koloni'nin ilk yıllarında Kaşer Et, 6-7 kilometre uzaklıkta olan Akhisar'dan getirildi³⁶. Sonra bir sinagog inşa edildi ve 1 Haham, 1 Hazan, 1 Şohet (Kaşer Et kesimini yapan), 1 Şammaş (Sinagogdaki yardımcı eleman) göreve başladı³⁷. Ölenler, Akhisar'daki mezarlığa gömülüyordu. Arazideki Rum Ortodoks Kilisesi ise, bölgedeki Rumlara bırakıldı³⁸. Üretilen ürünün nakliye işleminde zaman kazanmak için, M.Savelis'den satın alınan arazi üzerinde bir Tren İstasyonu; kaynaktan tarlalara su taşımak için ise, Su Kanalları inşa edildi³⁹.

Or Yehuda Tarım Okulu'nda verilen eğitimin amacı, bilimadamı değil, tarım işçileri yetiştirmektir. Öğretmen, memur değil; toprağı değerlendirecek, kendi çabalarıyla topraktan geçim sağlayacak basit ziraatçılar yetiştirilecekti. Bu yüzden, pratik eğitime ağırlık verildi⁴⁰. Okul kitaplığına, merkez komitenin önerdiği kitaplar satın alındı: J.B.Bailliere et Fils yayınevini 25 ciltlik Ziraat Ansiklopedisi, Uygulamalı Ziraat Gazetesi, Viti Kültür Mecmuası, Yeni Mecmua; tarım konulu bu eserler yanında, tarih, coğrafya kitapları, Shakespeare ve Moliere gibi ünlü edebiyatçıların eserlerine de yer verildi⁴¹. Normal eğitim süresi 3 yıl olarak saptandı. Uzmanlaşmak isteyenler ise, 4 veya

33 K.Y.T.M. Arşivi, ICA TURKIYA 22, 11 Şubat 1904 ve 11 Mayıs 1904 tarihli mektuplar, ICA TURKIYA 23, 2 Ağustos 1904 tarihli mektup, ICA TURKIYA 25, 12 Ekim 1908 tarihli mektup.

34 Galante, *Histoire des Juifs de Turquie*, s.79

35 K.Y.T.M. Arşivi, ICA TURKIYA 20, 16 Mart 1900 tarihli mektup.

36 Galante, *a.g.e.*, s.79

37 K.Y.T.M. Arşivi, ICA TURKIYA 19, 15 Mayıs 1915 tarihli mektup.

38 K.Y.T.M. Arşivi, ICA TURKIYA 22, 11 Nisan 1904 tarihli mektup.

39 K.Y.T.M. Arşivi, ICA TURKIYA 22, 2 Haziran 1904 tarihli mektup.

40 K.Y.T.M. Arşivi, ICA TURKIYA 23, 1 Şubat 1905 tarihli mektup.

41 K.Y.T.M. Arşivi, ICA TURKIYA 22, 11 Mayıs 1904 tarihli mektup.

5 yıl eğitim görebileceklerdi. Okula her yaştan öğrenci alınacak; başarılı öğrencilerin 7'si, her yıl yardımcı statüsünde "Çiftlik Okul"da kalarak her yıl alınan 52 yeni öğrenciye rehberlik edeceklerdi⁴². 1904 yılına kadar, tarım okulu'nun inşasına başlanamadı. Öğrenciler, idare binasında kalıyor ve aynı binada eğitim görüyorlardı. 1904 yılında Or Yehuda'yı ziyaret eden Avram Galante, izlenimlerini şöyle anlatıyor: "Okul olarak kullanılan binada Manisa, Kasaba, Tire, İzmir, Aydın, Selanik, Çanakkale, Bulgaristan ve Romanya'dan 45 öğrenci okuyor. Eğitim süresi 5 yıl, beşinci sınıf ise hazırlık sınıfı. Okulda 1 Türkçe öğretmeni, 1 İbranice öğretmeni, 5 Teknik öğretmen görev yapıyor. Öğretim dili Fransızca; verilen dersler: Teorik Çalışma, Genel Ziraat, Botanik, Ağaç Kültürü, Zooloji, Zooteknik, Şarapçılık, Mekanik, Jeoloji, İşletme, Marangozluk, Meteoroloji, Veterinerlik, İnşaatçılık ve At Yetiştiriciliği. Kolonide bir de Posta Bürosu var. Komşu köy ve kasabalara hizmet veren büronun işlerini öğretmenlerden biri üstlenmiş⁴³.

27 Mayıs 1904 tarihinde, Sultan Abdülhamit'in tarım okulu inşasına izin veren iradesi, Aydın Vilayet Merkezine gönderildi⁴⁴. İrade; "Birunabat'ta (Bornova) özel izinle kurulan ve Or Yehuda içinde satın alınan 10 dönümlük araziye taşınan tarım okulunun orada tarımsal ve pratik eğitim verme isteğinin, bu istekle ilgili araştırma ve soruşturma sonucunda kabul edilmesinde bir sakınca olmadığı, zaten prensipte bir yetki belgesine sahip olan bu okulun inşaatına başlanabileceği"ni bildiriyordu⁴⁵. Önce, İzmir'li Mimar M.Magnifico tarafından inşaat projesi hazırlandı⁴⁶. Sonra proje, Paris'teki Merkez Komite'ye gönderildi⁴⁷. 9 Ekim 1904 tarihinde toplanan Jewish Colonization Association'ın Tarım Konseyi, bu projeyi onayladı ve 73000 frankı inşaata, 11600 frankı binaların restorasyon işlemine ayırdı⁴⁸. 1905 yılında inşaat tamamlandı ve öğrenciler, yeni binaya taşındılar⁴⁹.

⁴² K.Y.T.M. Arşivi, ICA TÜRKİYA 21, 21 Ocak 1908 tarihli mektup.

⁴³ Galante, *Histoire des Juifs de Turquie*, s. 80-81

⁴⁴ K.Y.T.M. Arşivi, ICA TÜRKİYA 22, 27 Mayıs 1904 tarihli mektup.

⁴⁵ Galante, *Appendice a L'Ouvrage Documents Officiels Turcs Conles Juifs de Turquie*, İstanbul 1941, s.30-31

⁴⁶ K.Y.T.M. Arşivi, ICA TÜRKİYA 22, "Domaine D'Or Jehouda".

⁴⁷ K.Y.T.M. Arşivi, ICA TÜRKİYA 22, 16 Eylül 1904 tarihli mektup.

⁴⁸ K.Y.T.M. Arşivi, ICA TÜRKİYA 22, 20 Ekim 1904 tarihli mektup.

⁴⁹ K.Y.T.M. Arşivi, ICA TÜRKİYA 23, 19 Nisan 1905 tarihli mektup.

1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilanı, imparatorlukta büyük bir heyecan yarattı. Kutlamalar sırasında sloganlaşan "Hürriyet, Kardeşlik, Eşitlik" kavramları, tüm gayrimüslim ve müslim cemaatleri birbirine kaynaştırdı. 1908 yılından itibaren, Or Yehuda Çiftlik Okulu'na, yatılı ve gündüzlü Müslüman öğrenci alınmaya başladı⁵⁰.

Ülkede heyecan durulduktan sonra, ekonomik gelişme ve sanayileşme sorunları gündeme geldi. İmparatorluğun tarım politikası, 1838 yılından 1893 yılına kadar, bir Tarım Müdürü tarafından yönlendirilmişti. 1893'de kurulan Nezaret-i Orman ve Maadin ve Ziraat, ülke çapında *Devlet Tarım Okulları* açmak istediye de, sadece 3 kentte, İstanbul (Halkalı), Bursa ve Selanik'te bu arzusunu gerçekleştirebilmişti. Ziraat Odaları kurulmuş; ancak ne bu örgüt ne de yukarıda adı geçen Nezaret, Osmanlı tarımının en önemli sorunu olan *Kredi Sorunu*'nu çözebilmişti. 1888 yılında kurulan Ziraat Bankası ise, tarımsal modernizasyon için gereksinme duyulan krediyi, büyük toprak sahiplerine vermişti⁵¹. Onlar kalkınırken küçük çiftçi, teknik olanaklardan yoksun olan verimsiz arazilerde, yaşam savaşı veriyordu⁵². Bu arazilerin, Osmanlı tarımına hiç bir katkısı olamazdı. Abdülhamit döneminde, tarım sektöründe önemli gelişmeler olmuştu. Ancak hala, ülkenin ziraatçı gereksinmesini karşılayacak olan devlet tarım okulları'nın sayısı sınırlıydı. Üstelik, çiftçi'nin kredi sorunu'da çözümlenememişti.

Yirminci yüzyıl başında, uyguladığı modern tarımsal yöntemlerle çevre köy ve kasabalarda ünlenen Or Yehuda, müslüman ve hıristiyan çiftçilerin ziyaretlerine açıktı. Yardım isteyen komşu çiftçilerin arazilerine öğrencilerini gönderen⁵³ çiftlik okulunun başarılarından etkilenen, İttihat ve Terakki Cemiyeti Aydın Örgütü, Or Yehuda'yı örnek aldı ve Batı Anadolu'da *Devlet Tarım Okulları*'nın kurulması için girişimlerde bulundu. Ticaret ve Ziraat ve Sanayi Cemiyet-i Milliyesi ise⁵⁴, kredi istemiyle Jewish Colonization Association'a başvurdu. Ancak tarım kolonilerinin açık veren yıllık bütçeleri nedeniyle, mali sorunlar altında

⁵⁰ K.Y.T.M. Arşivi, İCA TÜRKİYA 21, 21 Ocak 1908 tarihli mektup.

⁵¹ Stanford J.Shaw-Ezel Kural Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, İstanbul, 1983, ikinci cilt, s.s. 283-285

⁵² K.Y.T.M. Arşivi, İCA TÜRKİYA 10, "Consideration Generales",

⁵³ *Ahenk*, 16 Eylül 1317 (29 Eylül 1901), numara 1558.

⁵⁴ Zafer Toprak, *Türkiye'de Millî İktisat (1908-1918)*, Ankara, 1982, s.206

adeta boğulan Jewish Colonization Association, bir kredi kuruluşu olmadığı yanıtını vererek bu istemi reddetti⁵⁵. Tarımsal kredi arayışları içinde bulunan derneğin girişimleri, İttihat ve Terakki Cemiyeti Aydın Örgütünü harekete geçirdi. Böylece, Müslüman Türk üretici'nin gereksinmelerini karşılayacak, *Tarımsal Kredi ve Satış Kooperatifleri* kuruldu⁵⁶. Ayrıca, Ticaret ve Ziraat Nezaretinde, 15 uzmandan oluşan bir *Umur-u Zıraiyye Komisyonu* oluşturuldu⁵⁷.

Birinci Dünya Savaşı, hem Or Yehuda'nın, hem de İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin tarım sektöründeki başarılarını baltaladı. 1914 yılından itibaren, ülkedeki tarımsal üretimde önemli bir gerileme kaydedildi. Savaş öncesinde 75 milyon dönümü aşkın toprak işlenmişken, 1915-1916 mevsiminde bu sayı 25 milyona kadar düştü. Savaş yıllarında Osmanlı hükümeti, tarımsal üretimi arttırmak amacıyla, cepheye sevkedilmeyen gayrimüslim Osmanlılar'dan ve kadınlardan *Tarım Alayları ve Çiftçi Taburları* oluşturdu. Yükümlülük getiren yasalar çıkardı. "Mükellefiyet-i Zıraiyye Kanun-u Muvakkat"ı ile öteden beri tarım işleriyle uğraşan ve askere alınmamış tüm erkeklerin ve kadınların hükümetçe saptanacak çapta ülke tarımına katkıda bulunması ve ertesi yıl için nadas etmesi istendi⁵⁸. Yasaya uyan Or Yehuda, elde ettiği ürünün büyük bir bölümünü, sivil ve askeri otoritelere teslim etti⁵⁹. Koloniye sığınan işsizlere ve asker kaçaklarına yardım amacıyla burada, Bene Berit'in girişimleriyle Ozer Dalim (Fakirlere Yardım Cemiyeti) kuruldu⁶⁰. 1915 yılının Nisan ayından itibaren, 50 gün boyunca kolonide, 150 asker ve 200 at konuk edildi. Konuklar için 20 Osmanlı lirası harcandı⁶¹. Haziran ayında ise, ülkenin tarımsal ürüne olan gereksinmesine çözüm getirmeyi amaçlayan Aydın Valisi Rahmi Bey'in girişimleriyle, Or Yehuda'nın idare ve okul binalarına, lojmanlarına ve 500 dönüm arazisine hükümet tarafından el kondu. Seydiköy'de verimsiz bir arazi üzerinde kurulu olan Devlet

⁵⁵ K.Y.T.M. Arşivi, ICA TURKIYA 21, 9 Ağustos 1909 tarihli mektup.

⁵⁶ Toprak, *a.g.e.*, s.224

⁵⁷ Toprak, *a.g.e.*, s.321-322

⁵⁸ Toprak, *a.g.e.*, s.318-320

⁵⁹ K.Y.T.M. Arşivi, ICA TURKIYA 30, 16 Kasım 1919 tarihli mektup.

⁶⁰ Galante, *Histoire des Juifs de Turquie*, s. 79

⁶¹ K.Y.T.M. Arşivi, ICA TURKIYA 18, 10 Aralık 1914 tarihli mektup. ICA TURKIYA 19, 15 Mayıs 1915 tarihli mektup.

Tarım Okulu buraya nakledildi⁶². Bu karara karşı çıkan koloni yöneticileri, İstanbul Hahambaşısı Hayim Nahum Efendi ve İzmir Mebusu Nesim Mazlıyah Efendi'nin çabaları ise, bir yarar sağlamadı⁶³. Böylece, binalarına el konan Or Yehuda, 30 Kasım 1918 tarihine kadar kapalı kaldı. Tekrar çalışmaya başladığında, Birinci Dünya Savaşı'ndan doğan zarar, 1367510 franktı⁶⁴. Batı Anadolu'nun Yunanlılar tarafından işgali, tarım kolonisinin canlanma umutlarını suya düşürdü. Bölgedeki Rum-Türk olaylarının yarattığı güvensiz ortam, eski randımanlı çalışma düzeninin kurulmasını engelliyordu⁶⁵. 1919 yılının Aralık ayında, Or Yehuda'yı içinde bulunduğu zor koşullardan kurtarmak amacıyla, Merkezi Amerikan Yardım Komisyonu'na başvuruldu⁶⁶. Bu tarihte kolonide, Müslüman, Rum ve Yahudi 500 kişi yaşıyordu⁶⁷. Yardımlarla, kısa bir süre çalışmalarını sürdürebilen Or Yehuda, 1924 yılında satışa çıkarıldı. Satışta aracı olacak Osmanlı Bankası'na, tüm kontratlar emanet edildi⁶⁸. İstanbul'da Avukat Faraggi'ye, "Eski adları Yobes, Axarlı ve Çakıroğlu olan gayrimenkulleri uygun gördüğü kişiye satma (devretme)" yetkisi verildi⁶⁹. Bir ara, Ankara Hükümeti'nin çiftlik okulu satın almak istediği dedikodusu yayıldı, fakat bu dedikodu'dan, olumlu bir sonuç çıkmadı. Sonunda Or Yehuda, 1925 yılında, Ahmet Kayalı adlı bir çiftçiye satıldı⁷⁰.

Bugün, Or Yehuda Çiftlik Okulu'nun arazisi, Kayalı Kasabası olarak bilinmektedir. Ahmet Kayalı, 1944 yılında, okul binasını Türk Hükümetine bağışlamıştır. 1945 yılından beri bu bina Milli Eğitim Bakanlığına bağlı bir ilkokul olarak hizmet vermektedir.

⁶² K.Y.T.M. Arşivi, İCA TURKİYA 30, 30 Kasım 1918 tarihli mektup.

⁶³ K.Y.T.M. Arşivi, İCA TURKİYA 18, 10 Aralık 1914, 22 Aralık 1914, 1 Haziran 1915 tarihli mektuplar. İCA TURKİYA 19, 15 Mayıs 1915 tarihli mektup.

⁶⁴ K.Y.T.M. Arşivi, İCA TURKİYA 30, 29 Temmuz 1919 tarihli mektup.

⁶⁵ K.Y.T.M. Arşivi, İCA TURKİYA 30, 22 Temmuz 1919 tarihli mektup.

⁶⁶ K.Y.T.M. Arşivi, İCA TURKİYA 30, 18 Aralık 1919 tarihli mektup.

⁶⁷ K.Y.T.M. Arşivi, İCA TURKİYA 30, 29 Temmuz 1919 tarihli mektup.

⁶⁸ K.Y.T.M. Arşivi, İCA TURKİYA 72, 12 Mart 1926 tarihli mektup. İCA TURKİYA 72, 12 Mart 1926 tarihli mektup. İCA TURKİYA 32, 16 Kasım 1922 tarihli mektup.

⁶⁹ K.Y.T.M. Arşivi, İCA TURKİYA 72, 29 Nisan 1926 tarihli mektup.

⁷⁰ K.Y.T.M. Arşivi, İCA TURKİYA 72, 10 Mayıs 1926 tarihli mektup. İCA TURKİYA 9, 1 Aralık 1927 tarihli mektup.

29 Haziran 1919 Tarihinde Or Yehuda'da Yaşayan Aileler

Yahudi Nüfus

Zuckermann ailesi	10 kişi
Goldenberg ailesi	5 kişi
Gomel ailesi	2 kişi
Samuel Scharz ailesi	5 kişi
Soria ailesi	7 kişi
Mosche Davidoff ailesi	11 kişi
Leon Devohna ailesi	6 kişi
Abraham ailesi	4 kişi
Jaco Abramovitch ailesi	6 kişi
Schaya Devohna ailesi	6 kişi
Yaco Abacoum ailesi	5 kişi
Pinhas Scharz ailesi	6 kişi

İşçi Aileleri

Lermia ailesi	2 kişi
Youda Tolias ailesi	3 kişi
Behora Cohen ailesi	3 kişi
Meyer Muller ailesi	5 kişi
Miriam Meleh ailesi	4 kişi
Yeoscoua Ganon ailesi	7 kişi
Manca Bourla ailesi	4 kişi
Louna Parnass ailesi	2 kişi
Esther Schaban ailesi	7 kişi
Joseph Misrahi ailesi	5 kişi
Esther Barki ailesi	4 kişi
Masalto Counio ailesi	7 kişi
Volf Muller ailesi	5 kişi
Djamila ailesi	3 kişi
Salomon Algranti ailesi	6 kişi
Altina Neschahon ailesi	3 kişi
Lea Carmona ailesi	5 kişi
Nissim Pinhas ailesi	4 kişi
Rahamin ailesi	5 kişi
Abraham Danzome ailesi	6 kişi
Daniel Soria ailesi	2 kişi

Abraham Jskaki ailesi	6 kişi
Schahevitch ailesi	5 kişi
Niourca ailesi	3 kişi
David Campeloung ailesi	3 kişi
Kadın İşçiler	36 kişi
Toplam	213 kişi

Yahudi Olmayan Nüfus

Mimi ailesi	4 kişi
Santo ailesi	4 kişi
Aksoti ailesi	3 kişi
Vasiliko ailesi	2 kişi
Erota ailesi	2 kişi
Spiro ailesi	4 kişi
Yorgiko ailesi	3 kişi
Yorgaki ailesi	2 kişi
Batista ailesi	4 kişi
Kosti ailesi	3 kişi
Hristofi ailesi	3 kişi
Bardakçılar ailesi	3 kişi
Dimo ailesi	3 kişi
Papaz Dimo ailesi	5 kişi
Papaz Anastase ailesi	12 kişi
Kadın ve Erkek İşçiler	230 kişi
Toplam	287 kişi
Genel Toplam*	500 kişi

(Müslüman ve Hıristiyan)

* Kudüs Yahudi Tarihi Merkez Arşivi, İCA TÜRKİYA 30, 29 Haziran 1919 tarihli rapor.